

УДК 332.3

Проект організації території фермерського господарства. Тинятовський Олександр Михайлович. Кваліфікаційна робота. Кафедра землеустрою. Дубляни, Львівський НУП, 2023.

74 с. текстової частини, 4 рисунків, 12 таблиць, 39 літературних джерела, 2 додатки, ... слайдів мультимедійної презентації.

Описано теоретичні основи організації використання сільськогосподарських земель.

Правів аналіз використання земель в Стрийському районі, також навів характеристику об'єкту.

В роботі наведено еколого-економічна ефективність заходів організації території сільськогосподарського призначення.

На території ріллі Фермерського господарства «Україна» загальною площею 501,6 га проектом передбачається дві сівозмін:

- кормова сівозміна (5-ти пільну) площею 77,7 га;
- польова сівозміна (8-ми пільну) площею 423,9 га

В дипломній роботі було розкрито питання як: охорона навколишнього середовища, а також захисту населення й охорони праці.

Зміст

ВСТУП	5
1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ОРГАНІЗАЦІЇ ВИКОРИСТАННЯ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ЗЕМЕЛЬ	8
2. ХАРАКТЕРИСТИКА ОБ'ЄКТА	19
2.1. Загальна відомість	19
2.2. Природні умови.....	21
2.3. Аналіз використання земель Стрийського району.....	30
3. ЕКОЛОГО-ЕКОНОМІЧНА ЕФЕКТИВНІСТЬ ЗАХОДІВ ЩОДО ОРГАНІЗАЦІЇ ТЕРИТОРІЙ ГОСПОДАРСТВА	37
3,1. Встановлення складу та співвідношення угідь.....	37
3,2. Організація системи сівозмін;	40
4. ОХОРОНА НАВКОЛИШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА Ошибка! Закладка не определена.	
5. ОХОРОНА ПРАЦІ ТА ЗАХИСТ НАСЕЛЕННЯ Ошибка! Закладка не определена.	
ВИСНОВОК	48
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	Ошибка! Закладка не определена.
ДОДАТКИ	Ошибка! Закладка не определена.

ВСТУП

Земля є національним багатством України, що перебуває під охороною держави.

Серед усіх природних ресурсів, земля займає важливе місце в країні. Покрита родючим шаром ґрунту, земля виступає основою для виробництва сільськогосподарської продукції. Земля як частина навколишнього природного середовища, характеризується: простором, ґрунтовим покривом, рельєфом, рослинністю, корисними копалинами, водами, а також земля виступає в ролі, основи для виробництва в сільському і лісовому господарстві.

Земля як засіб виробництва має ряд специфічних особливостей. Земля виступає продуктом природи. І лише в процесі діяльності суспільства та виробництва цей продукт стає засобом виробництва. Поверхня землі обмежена межами суші і земної кулі і не може бути змінена іншими засобами.

Україна за площею сільськогосподарських угідь (41,9 млн га) входить до дванадцяти найбільших країн світу. Загальна територія країни становить 60,4 млн. га, з них: рілля — 79,6 %, пасовища — 12,6 %, луки — 5,2 %, багаторічні насадження — 2,6 %, ліси та чагарники займають 10,2 млн. га, болота — 0,9 млн. га, водосховища та річки – 2,4 млн. га, інші землі – 5,0 га. Серед країн світу Україна має найвищий рівень освоєності сільськогосподарських угідь – 70,4%.

Землевпорядкування займається вивченням теоретичних основ і практичних методів формування нових і вдосконалення існуючих землекористувань, територіальної організації та землекористування окремими сільськогосподарськими підприємствами, організаціями та установами. Аспектів реформування земельних відносин у сільськогосподарському виробництві та землеустрої стає дедалі більше, а завдання та зміст проектування та розвитку стають дедалі складнішими.

Формування нових форм землекористування та форми власності на землю, у тому числі створення селянських (фермерських) господарств, створення колективних сільськогосподарських підприємств, селянських трудових об'єднань, товариств, кооперативів, сільськогосподарських підприємств на основі земельних часток (паїв), розширення потреб розвитку окремих громадян. фермерські господарства громадян Розробити такі проекти землеустрою, які забезпечуватимуть наукову організацію території та землекористування, з метою збільшення виробництва сільськогосподарської продукції, охорони земель від водної та вітрової ерозії, деградації ґрунтів, покращення існуючих та створення нових агроландшафтів.

Сільське господарство як вид підприємницької діяльності базується на таких принципах:

- добровільне створення фермерських господарств;
- Самостійне планування заходів, вільний вибір типів заходів, партнерів і форми взаємовідносин з ними;
- право вільного найму працівників;
- Забезпечити захист прав селян на землю, засоби виробництва та продукцію;
- вільне розпорядження доходами після виплати встановлених законом сум;
- Самостійно встановлювати ціну на готову продукцію відповідно до законодавства.

Селянські (фермерські) господарства, як і кожен підприємець, займаються господарською діяльністю самостійно. Серед них головна мета — виробництво та реалізація товарної сільськогосподарської продукції з метою отримання прибутку та розширення виробництва. Виходячи з цього принципу, господарство самостійно визначає напрями своєї діяльності, спеціалізується, організовує виробництво, переробку та збут

сільськогосподарської продукції. Вона сама обирає собі економічні відносини та партнерів по збуту продукції, в тому числі іноземних.

Формування оптимального сільськогосподарського землекористування базується на провідних принципах природокористування, де критерій економічної ефективності формується як отримання максимальної матеріальної вигоди за мінімальних витрат і мінімальної шкоди навколишньому середовищу.

У зв'язку з подіями в Україні з 24 лютого 2022 року значно погіршився стан ґрунтів, до яких потрапила велика кількість різноманітних речовин, а також багато хімічних речовин, що утворилися внаслідок вибухів ракет та снарядів. Оксид вуглецю (CO), вуглекислий газ (CO₂), водяна пара (H₂O), бурий газ (NO), закис азоту (N₂O), діоксид азоту (NO₂), формальдегід (CH₂O), пари синильної кислоти (HCN), азот (N₂), а також велика кількість токсичних органічних речовин окислюють ґрунт навколо. Незважаючи на те, що Миколаївська міська територіальна громада знаходиться досить далеко від зони, де відбуваються бойові дії, стан ґрунтів на території громади погіршується з кожним днем.

Такий розвиток подій вимагає покращення догляду за ґрунтами та вжиття різноманітних заходів.

1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ОРГАНІЗАЦІЇ ВИКОРИСТАННЯ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ЗЕМЕЛЬ

Земля є цінним ресурсом як для окремої людини, так і країни в цілому. Тому питання ефективного використання завжди перебуває на периферії дискусій з точки зору: економіки, екології, та охорони навколишнього середовища.

На теперішній час, ця проблематика є досить розгалуженою, з багато питань виділяють: ефективність, оцінка ефективності, впровадження енергозберігаючих технологій для використання земельних ресурсів) потребує подальшого доопрацювання. Методи оцінки землекористування також різняться залежно від характеру галузі.

Основною метою організації землекористування є підтвердження досягнення стабільності та ефективного функціонування в системі сільськогосподарського виробництва, спрямованих на забезпечення: продовольчої безпеки нації, добробуту громад і регіонів, відтворення, підтримки та покращення родючості ґрунтів і збереження земель. Водночас необхідно якнайшвидше вирішити такі проблеми відповідно до вимог ринкової економіки завершити трансформацію земельних відносин сільськогосподарського призначення, раціонально використовувати сільськогосподарські угіддя, підвищити доходи та ефективність. Використовувати потенціал земельних ресурсів та завершити введення землі в господарський цикл як чинника стабілізації аграрної економіки. Поліпшити родючість ґрунту.

Екологічну складову організації землекористування можна визначити як усвідомлення необхідності збереження раціонального використання землі як основного природного ресурсу та базовим компонентом довкілля. Економічна організація землекористування може бути характеризована через систему інтересів сільськогосподарських виробництв, що використовують земельні ресурси як засіб виробництва. Соціальну організацію

землекористування можна охарактеризувати через відповідність характеру використання земель системі суспільних (громадських) потреб [8]

Земна поверхня - це неоднорідна просторова структура, що складається з різних елементів (сільськогосподарські угіддя, рисові поля, поля тощо).

Вона складається з багатьох різних елементів (сільськогосподарські угіддя, природні угіддя, дороги, водойми, будівлі тощо), взаємозв'язок цих елементів земної поверхні взаєморозташування цих елементів на земній поверхні формує умови виробництва і життя людини. Для створення оптимальних умов необхідно удосконалення просторової структури території, тобто її організація. Термін "впорядкування", який є близьким до терміну "організація". Організація означає створення системи з елементів, тоді як впорядкування – це приведення в порядок певної просторової системи. Впорядкування передбачає просторове розміщення сукупності елементів

Розвиток території передбачає не лише узгоджене розташування елементів один з одним, але й організацію їхньої форми та площі.

Метою такої організації є оптимізація просторових умов для сільськогосподарського виробництва та життєвого середовища. Термін "організація території" є ширшим поняттям. Воно включає в себе, певною мірою, також організацію землекористування, в той час як територіальний устрій включає в себе як місце розташування останнього, так і облаштування території або окремих її об'єктів. Наприклад, територіальне облаштування культурних пасовищ включає не тільки планування, але й облаштування огорож, водопоїв тощо [2].

Великий тлумачний словник української мови трактує категорію ефективності (лат. effective) як характеристику, що відображає суспільну користь, продуктивність та інші позитивні якості будь-якого об'єкта (пристрою, процесу, заходу або діяльності) [3].

Розглянувши ефективність використання землі з економічної точки зору, зрозуміло, те що вона тісно пов'язана з головною метою людської

діяльності-задоволенням постійно зростаючих матеріальних і духовних потреб суспільства.

Економічна ефективність використання землі в сільському господарстві характеризується системою натуральних і вартісних показників.

До натуральних показників належать:

- Урожайність С/г культур;
- Виробництво С/г продукції на 100га.

До вартісних показники включають:

- Валова і товарна продукція на гектар сільськогосподарських угідь.
- Валовий і чистий дохід та прибуток з 1 гектар сільськогосподарських угідь.

Покращення раціонального землекористування в сільському господарстві досягається за рахунок заходів з підвищення родючого шару ґрунтів та захисту їх від забруднення та ерозії ґрунтів. Державна політика повинна спрямовуватись на використання землі таким чином, щоб майбутні покоління отримали її в найкращому стані. Сучасні тенденції та численні інтенсивні технології в сільському господарстві потребують ретельного вивчення та тестування перед застосуванням, щоб запобігти негативним наслідкам, спричиненим певними проявами засобів виробництва.

Крім того, необхідно враховувати такі особливості сільського господарства:

- Взаємопов'язаність економічного відтворення та відтворення природних ресурсів;
- Здатність землі виступати одночасно основним засобом виробництва, та об'єктом виробничих відносин;
- сезонність виробництва сільськогосподарських угідь;
- взаємозалежність сільськогосподарських підприємств з іншими галузями агропромислового комплексу.

Ці обставини мають безпосередньо впливають на здатність продукту задовольняти суспільні потреби відповідно до свого призначення, що, в свою

чергу, збільшує прибутковість виробника. Ймовірність цих результатів зумовлює необхідність оптимального розподілу інтелектуальних, природних, економічних, технологічних та інформаційних ресурсів. Крім того, виходячи з розподілу ресурсів відповідно до їх характеристик, ефективність класифікується на: технічну категорію, структурну категорію, економічну категорію, екологічну та соціальну категорію. Характеристики цих класифікацій ґрунтуються на аналізі порівняння відповідних витрат на досягнення певної кількості сільськогосподарської продукції необхідної якості та доходу від її реалізації.

Земля в сільськогосподарському виробництві є місцем (просторовою основою) і основним засобом організації виробництва. Водночас у всіх процесах обробітку ґрунту вона є об'єктом праці, оскільки тут робота спрямована на зміну її стану та характеру. Крім того, земля - це середовище, в якому вирощують культурні рослини, створюючи необхідні умови для їх розвитку і плодоношення. Фізичні, хімічні та біологічні властивості ґрунту в поєднанні з кліматичними умовами визначають різну продуктивну здатність землі, відому як її родючість.

Як основний засіб сільськогосподарського виробництва земля має такі характеристики

- вона є природним за своєю суттю, а всі інші засоби виробництва створені людською працею;
- земля як засіб виробництва не є вичерпною за умов її розумного використання;
- Земля як засіб виробництва характеризується обмеженістю та незамінністю;
- Земля характеризується фіксованим місцем розташування та нерухомістю;
- Земля неоднорідна за родючістю ґрунтів та умовами використання в сільськогосподарському виробництві.

Остання властивість землі (її неоднорідна якість) визначається її продуктивними характеристиками та різними умовами використання як засобу виробництва. Найважливішими з них є

- Просторові умови: стосується розміру, протяжності, складу і топографії сільськогосподарського підприємства, його виробничих підрозділів та окремих земельних ділянок;
- Агровиробничі характеристики ґрунтового покриву;
- Якість та продуктивність природної рослинності;
- місцева водозабезпеченість, тобто наявність відкритих водних джерел або підземних вод, придатних для використання в сільському господарстві;
- кліматичні умови місцевості, в якій розташоване господарство, та мікроклімат окремих її частин.

Всі ці умови та характеристики мають значний вплив на організацію землекористування та результати виробничої діяльності сільськогосподарських підприємств.

Території можна розділити на три частини відповідно до їх основного типу використання:

- Перша з них - це землі, безпосередньо задіяні у виробництві сільськогосподарської продукції, що функціонують як основний засіб виробництва для сільського господарства, такі як рілля, кормові угіддя та багаторічні насадження.
- Другу частину утворює територія, функцію якої виконують технічні (антропогенні) об'єкти. Сюди входять забудовані частини населених пунктів, промислові зони, комунікації та інші об'єкти. Тут земля функціонує лише як територіальний ресурс і повністю вилучена з сільськогосподарського виробництва. Це невиробниче (промислове) використання землі. Функціонування земель у цій сфері передбачає великі капіталовкладення на одиницю площі, високу стійкість і, в більшості

випадків, швидкі зміни природного стану поверхні землі, такі як виїмки, насипи, покриття і технічні споруди з довговічних матеріалів;

➤ Третя частина - ліси, заповідні території, водні об'єкти та інші території. Це так зване "напівпродуктивне" або змішане землекористування. Крім своєї прямої функції, ці території також певною мірою слугують основним засобом виробництва. Вони виробляють широкий спектр продукції, включаючи рибу, ягоди, гриби та корми для худоби. Однак виробництво сільськогосподарської продукції на цих територіях є мізерним порівняно з використанням землі, доступної для виробництва. Поверхні цих територій не зазнають основних деформацій в процесі їх функціонування і можуть бути відновлені до попереднього стану, необхідного для продуктивних земель. Це означає, що їхню функцію можна відносно легко змінити.

Продуктивні землі постачають основну частину споживаної людиною енергії органічного походження, і лише невелика частина (близько 6%) надходить з водних об'єктів, включаючи ліси і морські ресурси.

Для того, щоб належним чином вирішувати питання територіальної організації та виробництва, землеустрій сільськогосподарських підприємств повинен правильно оцінювати вплив законів природи, які об'єктивно існують і діють у сільському господарстві. Оскільки можливості людини впливати на клімат і погоду дуже обмежені, необхідно розробляти спеціальні заходи для запобігання виникненню ерозії та дефляції [6].

Ефективність використання землі можна виміряти за допомогою економічних показників, але перед цим необхідно проаналізувати низку інших факторів, які впливають на ефективність землекористування. Зручність сільськогосподарське землекористування тісно пов'язана з родючим шаром ґрунтів та обсягом матеріальних і фінансових витрат на виробництво. Щодо родючості – то цей чинник зумовлений за такими факторами: географічним розташуванням та кліматичними і природними впливами, тоді якщо до наступних факторів, він залежить від характеру

землекористування, культури землекористування, використання сільськогосподарської техніки та добрив, а також організації праці[4;13].

Щодо підвищення ефективності землекористування, тобто збільшення виробництва продукції з одиниці землі з точки зору економічної доцільності, є основним завданням для сільського господарства. Тому ефективність землекористування тісно пов'язана з поняттям прибутковості від використання сільськогосподарських угідь. Оптимальним розміром земельної ділянки для оцінки ефективності є в середньому 1 гектар.

Стаття 52 Закону України "Про землеустрій" передбачає розроблення проєктів землеустрою, що забезпечують еколого-економічне обґрунтування сівозміни та впорядкування сільськогосподарських угідь з метою організації сільськогосподарського виробництва та управління земельними ресурсами сільськогосподарського призначення у межах землеволодінь і землекористувань для ефективного ведення сільськогосподарського виробництва, раціонального використання та охорони земель, створення сприятливих екологічних умов і поліпшення природного ландшафту [23].

Ці проєкти визначають:

- а) організацію землеволодінь та землекористувань з виділенням сівозміни, виходячи з екологічних та економічних умов, формування інженерної та соціальної інфраструктури;
- б) розміщення виробничих будівель і споруд;
- в) визначення типів і видів сівозміни з урахуванням спеціалізації сільськогосподарського виробництва;
- г) складання схем чергування сільськогосподарських культур у сівозміні;
- г) перенесення в природу (на місцевість) запроектованих полів сівозміни;
- д) розробку плану переходу до прийнятної сівозміни;
- е) проєктування полів сівозміни.[34, с. 38-39; 23]

До показників економічної ефективності належать: обсяг та структура інвестицій, поточні витрати на відтворення родючого шару ґрунту, динаміку якісного та кількісного стану, рівень інтенсивності землекористування, коефіцієнт екологічної активності, динаміку витрат на збереження гумусу та окремих елементів живлення рослин у ґрунті, рівень інтенсивності землекористування, коефіцієнт природоохоронної активності, динаміка витрат на збереження ґрунтового гумусу та окремих елементів живлення рослин, динаміка агроекологічного стану виробничих продукту сільськогосподарських угідь, темпи відтворення природного стану продуктивних сільськогосподарських угідь, динаміка впровадження сучасних технологій в сільське господарство.

На думку О.І. Зінченко, при визначенні економічної ефективності використання земель для виробництва продукції рослинництва визначають показники: що характеризують використання території господарства, питому вагу сільськогосподарських угідь, яка входить до загальної площі підприємства (характеризує структуру земельних угідь), рівень розораності, питома вага посівної площі певних видів культур, які входять до загальної посівної площі (характеризує структуру посівних площ).

Основним показником ефективності землекористування є вихід продукції з одиниці площі. Показник відображає не тільки використання земель підприємством, а й загальний відсоток потенціалу.

На думку вчених, ефективність підприємства вимірюється співвідношенням виробленої продукції до 100 га с/г угідь. Для оцінки економічної ефективності господарювання на сільськогосподарських землях інші вчені розробили методику, яка базується на використанні обґрунтованих показників ефективності та інтенсифікації використання сільськогосподарських угідь. До таких показників належать: показники натуральної інтенсивності, що характеризують вироблену продукції з одиниці площі, також натуральний показник, характеризує приріст виробленої продукції з одної площі за певний період часу, економічні

показники, характеризують співвідношення вартості сільськогосподарських угідь та економічні показники, що характеризують ефективність та інтенсифікацію використання сільськогосподарських угідь.

Для визначення ефективності сільськогосподарського виробництва, використовується система економічних показників, що характеризують валову продукцію та чистий дохід на одиницю виробничих витрат. Враховується також фактор якості земель, який може мати значний вплив на зміну показників. Показники на одиницю площі мають особливе значення при аналізі сільськогосподарського виробництва. Раціональність використання землі також відіграє важливу роль, оскільки впливає на загальні показники ефективності виробництва та землекористування.

Звичайно, жоден з факторів, що обґрунтовують вищезазначені підходи, не є ефективним ізолювано, а має комбінований вплив на показники виробництва та результативності. Наприклад, валова продукція з одиниці площі (чиста продукція та чистий дохід відповідно) безпосередньо залежить від якості та використання землі, а також від обсягу фінансових інвестицій та засобів виробництва. Для того, щоб визначити зв'язок між ефективністю сільськогосподарського виробництва та якістю землі, необхідно розрахувати цей показник на землях різної якості, припускаючи, що всі фактори є рівними. Також необхідно враховувати використання великої кількості добрив, додаткової робочої сили та засобів виробництва. Якщо фактори варіюються в певних кількісних межах і зв'язок між ними не є очевидним або важливим, з'являється можливість оцінити кожен фактор окремо" [13].

Для того, щоб обрати ключові показники економічної ефективності використання землі, необхідно відповісти на питання: яку сільськогосподарську продукцію обрати для розрахунку, яку землю використовувати для розрахунку, які показники, характеризують землекористування (валової продукції, доходів, прибуток тощо) та які показники використовувати (натуральні/вартісні)? Центральним показником є вартість товарної продукції з одиниці площі землі.

На думку інших вчених, показниками ефективності є продуктивність праці а також фондомісткість, продукції, економічна ефективність капітальних вкладень, нової техніки, енергомісткість продукції та ін. На думку вченого В.К. Терещенка, що економічна ефективність є критерієм оцінки сільськогосподарського виробництва, оскільки на ефективність впливає багато факторів Вибір цього критерію - це питання економічної ефективності. Вибір цього критерію також пов'язаний з підвищенням продуктивності праці та споживчої вартості на основі використання виробничих ресурсів. В умовах ринкової економіки, ефективність фермерського господарства можна повною мірою оцінити лише після реалізації продукції [14].

Вчений В.Г. Андрійчук підкреслює те, що при характеристиці оцінки використання земельних ресурсів сільськогосподарськими підприємствами доцільно використовувати такі показники як: інтенсивність використання та ефективність їх використання. Рівень інтенсивності використання земельних ресурсів визначається за такими показниками:

- Ступінь господарського використання землі
- Ступінь розораності
- Ступінь господарського використання земель, ступінь розораності та ступінь меліорованості земель;
- Відсоток інтенсивних культур у загальній посівній площі підприємства;
- "коефіцієнт повторного використання земель" [1].

Економічна ефективність використання землі вимірюється за допомогою грошових і натуральних показників. До натуральних показників належать: урожайність С/г культур, виробництво окремих видів тваринницької продукції на 100 га відповідних угідь (виросування великої рогатої худоби та овець на 100 га сільськогосподарських угідь, свиней на ріллю, птиці на зерно). Вартісні показники включають валову продукцію в постійна ціна за 2019 року, ринкову продукцію в поточних цінах реалізації, а

також чисту продукцію та прибуток на гектар сільськогосподарських угідь, причому натуральні показники характеризують продуктивність лише однієї частини сільськогосподарських угідь, а вартісні - продуктивність усіх сільськогосподарських угідь. Певну небезпеку для стійкості агроландшафтів становить надмірна сільськогосподарська освоєність території. Причиною максимального залучення земельних ресурсів до господарського сільськогосподарського обороту є тривале домінування колгоспів і радгоспів у сільськогосподарському виробництві, а в сучасних умовах - нарощування потенціалу організацій власників сільськогосподарських угідь.

2. ХАРАКТЕРИСТИКА ОБ'ЄКТА

2.1. Загальна відомість

Землекористування фермерського господарства «України» розташоване на території Миколаївської міської територіальної громади, Стрийського району, Львівської області. Площа земельної ділянки згідно з проєкту відведення та видачі державного акту на право постійного користування становить 1005,2 га. На даній земельній ділянці вирощують сільськогосподарські культури та розміщені господарський двір.

За даними обстеження ґрунтів, земля належить до першої технічної групи, і господарство організоване на основі придатності ґрунтів для всіх районованих культур. Господарство запроектоване з двома сівозмінами: польовою та кормовою.

У сільському господарстві, земля не тільки є просторовим базисом для розміщення виробничих об'єктів, а й предметом праці, засобом праці та основним засобом виробництва.

Фермерське господарство «Україна» займає загальну площу 1005,2 га, у тому числі рілля 501,6, пасовища 283,6, сіножаті 220,0.

Фермерські господарства мають унікальну структуру землекористування. Ферми компактно розташовані на своїй території, що дуже зручно для ведення сільськогосподарської діяльності. Таким чином, фермерське господарство може працювати на повну потужність і не створює зайвих зусиль або перешкод у процесі своєї діяльності.

Завдяки зручному розташуванню та рівнинній місцевості, господарство «Україна» має великий потенціал для майбутнього розвитку. Є достатні резерви для розширення території, а існуючі сільськогосподарські та несільськогосподарські угіддя можуть бути сплановані та розширені.

Найбільшою частиною території господарства є: рілля – 501,6 га., що становить 65,0% від всієї площі господарства. Наявність на території

ерозійних процесів дуже не значна, рівнинним рельєфом, нормальним відсотком відношенням сільськогосподарських угідь.

Земельні ділянки, незалежно від форми власності та користування, має певне цільове призначення. Цільове призначення земель, визначається дозволеним використанням земельної ділянки фізичними та юридичними особами, визначеним законом та встановленим відповідними органами влади.

Територія фермерського господарства «Україна» займає площу 1005,6 га. Землі Миколаївської міської територіальної громади в яку входить господарство в основі представлено сільськогосподарськими угіддями (табл. 2.1).

Таблиця 2.1 – Структура земель фермерського господарства «Україна»

Назва угідь	Площа, га	
	га	%
Рілля	501,6	49,1
Багат. насадження	-	-
Сінокоси	220,0	21,5
Пасовища	283,6	27,7
Всього с.-г. угідь	1005,2	98,3
Під виробничими будівлями	8,5	0,5
Під господарськими шляхами	9,2	1,2
Всього земель	1022,9	100

З табл. 2.1 бачимо те, що більшість паїв, передано у землекористування Фермерське господарство “Україна”, яке розміщене в східно-південній частині села. Термін оренди – 5 років. Якщо фермери бажають самостійно виробляти сільськогосподарську продукцію на своїх паях, пропонується здійснити обмін земельними ділянками відповідно до чинного законодавства України з метою оптимізації земельного масиву агроформування та задоволення потреб пайовиків [34].

2.2. Природні умови

Геологічна будова території районна характеризується відкладами верхньої крейди, верхнього і середнього міоцену та четвертинними відкладами. Верхньокрейдяні відклади представлені прозорими сірими і блакитно-сірими мергелями, вкритими зеленувато-зеленими аргілітами, пісковиками і кремевими мергелями, тоді як верхньо- і середньоміоценові відклади складаються з глин, піску, пісковиків і вапняків. Товщина глауконітового пісковика становить 25-30 метрів. Верхній міоцен складається з 30-метрового шару вапняку, вкритого сірою глиною з прошарком пісковика. Товщина глини становить 8-10 метрів.

Для того, щоб визначити пріоритетне використання орендованої землі для сільськогосподарських цілей, необхідно проаналізувати її ґрунтовий покрив. Територія сільської громади представлена 20 агровиробничими групами ґрунтів, детальна інформація про які наведена в Табл. 2.2.

Типи ґрунтів різняться за природною родючістю, але всі орні землі потребують структурного поліпшення шляхом внесення органічних і мінеральних добрив та ефективної агротехніки.

На території громади є значна площа особливо цінних земель (шифри 176г, 176г', 151') – 146 га, що складає 11 % від загальної площі обстежених земель. Згідно ЗК України (стаття 33) ці землі не підлягають вилученню для несільськогосподарських потреб.

Таблиця 2.2 – Експлікація агровиробничих груп ґрунтів в межах Миколаївської міської територіальної громади Стрийського району Львівської області

Шифри агрогруп	Назва агровиробничих груп ґрунтів	Площа с/г угідь	
		га	%
1	2	3	4
5б	Дерново-підзолисті зв'язанно-піщані ґрунти на давньому алювію	49,0	3,7

Продовж. табл.2.2

1	2	3	4
5в	Дерново-підзолисті супіщані ґрунти на давньому алювію	193,0	14,5
14в	Дерново-підзолисті глейові супіщані ґрунти на давньому алювію	57,0	4,3
18в	Дерново-підзолисті поверхнево-глеюваті супіщані ґрунти на давньому алювію	55,0	4,1
33г	Сірі опідзолені глеюваті легкосуглинкові ґрунти на лесовидних суглинках	203,0	15,2
35г	Сірі опідзолені поверхнево-глеюваті легкосуглинкові ґрунти на лесовидних суглинках	51,0	3,8
45г	Темно-сірі та чорноземи опідзолені глеюваті легкосуглинкові ґрунти на лесовидних суглинках	134,0	10,0
133г	Лучні легкосуглинкові ґрунти на давньому алювію	109,0	8,2
142	Дернові сильно глейові, лучно-болотні і болотні осушені ґрунти	5,0	0,3
142'''	Заплавні дернові сильно глейові і лучно-болотні осушені ґрунти	64,0	4,8
150	Торфовища середньо глибокі слаборозкладені неосушені	7,0	0,5
176г	Дернові легкосуглинкові ґрунти на алювіальних відкладах	104,0	7,8
176г'	Заплавні дернові легкосуглинкові ґрунти на сучасному алювію	14,0	0,8
178д	Дернові та лучні глейові середньосуглинкові ґрунти на алювіальних відкладах	55,0	4,1
178д'	Заплавні дернові глейові середньосуглинкові ґрунти на сучасному алювії	182,0	13,6
178г	Дернові глейові легкосуглинкові ґрунти на алювіальних відкладах	37,0	2,8
151'	Заплавні торфовища середньоглибокі середньорозкладені осушені	28,0	2,1
178г'	Заплавні дернові глейові легкосуглинкові ґрунти на сучасному алювії	79,0	5,9
180д'	Заплавні дернові опідзолені поверхнево-глеюваті середньосуглинкові ґрунти на сучасному алювії	77,0	5,8

Продовж. табл.2.2

1	2	3	4
181д	Заплавні дерново-карбонатні глейові середньо суглинкові ґрунти на сучасному алювію	32,0	1,8
Разом		1335,0	100
Необстежених земель		230,0	
Всього		1765,0	

З таблиці видно, що серед обстежених земель найбільшу площу займають сірі опідзолені глеюваті легкосуглинкові ґрунти на лесовидних суглинках (33г) – 203,0 га (15,2 %) та дерново-підзолисті супіщані ґрунти на давньому алювію (5в) -193,0 га (14,5 %).

Проаналізувавши ґрунтовий покрив на території фермерського господарства, встановлено, що переважаючими ґрунтами є сірі опідзолені глеюваті легкосуглинкові ґрунти на лесовидних суглинках (33г) – 203,0 га (15,2 %) та дерново-підзолисті супіщані ґрунти на давньому алювію (5в) - 193,0 га (14,5 %).

Четвертинні відклади широко розповсюджені і складаються з алювію, озерного алювію та комбінованого алювію. Алювій складається з гравію та пісковиків, шаром 1,2-2 м перекриває міоценові корінні породи.

Озерний алювій поширений у річкових долинах і представлений сіро-блакитними та сіро-зеленими глинами і пісками. Сучасний алювій утворює тераси в заплавах річок і представлений пісками, супісками та суглинками потужністю 2-6 м.

Вершини і схили пагорбів вкриті потужними шарами алювіальних суглинків і супісків.

У геоморфологічному відношенні територія Стрийського повіту розділена річкою Дністер на горбисте Опілля на лівому березі і рівнинне Передкарпаття на правому березі. Опілля є частиною Львівського плато, з абсолютною висотою 340-405 метрів над рівнем моря, що характеризується розчленованим рельєфом, з пагорбами, розділеними широкими річковими

долинами. На ділянках, де залягають пісковики, схили є ступінчастими, а там, де пісок виходить на поверхню, схили більш пологі.

У західній частині району пагорби круто обриваються у вигляді гострих зубців до заплави річки Зубра. Долини бічних приток зливаються тут з надзаплавними терасами Зубри, утворюючи широку котловину біля села Устя, і поступово впадають в басейн Дністра. Ця місцевість низинна і злегка розчленована долинами та балками.

Клімат Стрийського району, відповідно до географічного положення, є помірно-вологий, перехідний від морського помірного до помірно-континентального.

Як видно із табл. 2.3, найвища середньомісячна температура характерні для липня +18,5, найнижча температура для січня -3,9. Безморозний період триває: в середньому 163 дні, найбільший 170 днів, найменший 155 днів. Середньорічна температура на території Стрийського району +7,5 С⁰.

Таблиця 2.3 – Середньомісячні і річна температури повітря Стрийського району

Місяць	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	Сер. за рік
Темп., °С	-3,9	-2,8	1,5	7,6	13,9	16,0	18,5	17,5	13,0	7,8	2,3	-2,0	7,5

Абсолютний річний максимум температури повітря +39⁰С, а річний мінімум – 38⁰С. Тривалість періодів з температурою повітря понад 0⁰С дорівнює 265-290 днів, а періодів активної вегетації, тобто при переході середньодобової температури через 10⁰С - 160 днів, а ефективної (+15⁰С) – 100 днів. Сума активних температур дорівнює 2500-2600. Відмічається достатнє зволоження даної зони, гідротермічний коефіцієнт 1,7-1,8. Основними джерелами накопичення вологи в ґрунті є атмосферні опади, а також близько залягаючі ґрунтові води. Сума опадів за рік у середньому складає 650-700 мм, з них у зимовий період – 150 мм (11%). Розподіл опадів на протязі року нерівномірний. Найбільша кількість опадів припадає на

літній період (липень, серпень), найменша – на зимовий (січень, лютий), як це видно з табл. 2.4.

Таблиця 2.4 – Середньомісячні і річна кількість атмосферних опадів

Місяці	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	Всього за рік
Опади, мм	27	27	32	52	67	99	99	94	62	47	40	33	679

На період активної вегетації припадає 473 мм опадів. Отже, атмосферні посухи виключені. Відносна вологість повітря висока – 70-80% і досить стала протягом року.

Стосовно вітрового режиму, то на території Стрийського району в період вегетації сільськогосподарських культур переважають північно-західні, східні, північні вітри, частка яких у загальному балансі становить відповідно 21%, 19% і 15%. Середня швидкість повітряних мас – 6,8-10,8 м/с. Найвищий відсоток вологість повітря досягає свого максимуму наприкінці липня.

Весна починається в першій половині березня і продовжується приблизно 2-2,5 місяці. Цей період характеризується тим, що зменшена хмарності та підвищенням температури повітря. Середньодобова температура $+1 - +5^{\circ}\text{C}$. Вегетативний розвиток рослинності починається після 15 квітня. В кінці квітня і на початку травня збільшується кількість опадів у вигляді зливових дощів.

За початок літнього сезону прийнято дату переходу середньодобової температури повітря через $+15^{\circ}\text{C}$, яка припадає на третю декаду травня. Літо тривалістю 3-3,5 місяці, переважно тепле і дощове. Дощі випадають в основному злизові, розподіл їх по території нерівномірний. Сума днів з опадами: у червні – 12, липні – 16, серпні – 14. Максимальні температури в окремі роки сягають $+35-37^{\circ}\text{C}$. Наприкінці літа та на початку осені спостерігається теплий передосінній період тривалістю 20 - 25 днів із середньою денною температурою $+10 - +16^{\circ}\text{C}$.

Початок осені відбувається у першій декаді жовтня, а кінець – в третій декаді листопада або в першій декаді грудня. Осінь характеризується значно нижчими температурами повітря та ґрунту, більшою кількістю дощових днів, хмарністю та високою вологістю. Перші заморозки настають в середньому 1-2 жовтня, а найраніше - 2 вересня.

Зима в регіоні починається наприкінці листопада і триває до середини березня, із середніми температурами $-2,0^{\circ}\text{C}$ у грудні, близько $-3,9^{\circ}\text{C}$ у січні та близько $-2,80^{\circ}\text{C}$ у лютому (Таблиця 2.4). Протягом зимових місяців сніг тоне, і температура підвищується від $+8$ до $+120^{\circ}\text{C}$. В окремі роки зима може бути холодною, з абсолютним мінімумом температури -350°C . Зима м'яка і коротка. Стабільний сніговий покрив утворюється з 23 листопада по 29 грудня, а сніг тоне з 2 січня по 23 березня. Середня максимальна висота снігу за 10-денний зимовий період становить 18 см. Середня тривалість сніготанення становить 13 днів. У деякі роки сніговий покрив взагалі не утворюється через часте танення. Зимові опади часто випадають у вигляді дощу. Сніговий покрив тримається 60-80 днів на рік. Глибина промерзання ґрунту: максимальна $-61-70$ см, мінімальна -25 см, середня -38 см. взимку середня температура на поверхні ґрунту близька до середньої температури повітря. Як видно з таблиці 2.5, температура ґрунту в січні близька до -40°C . Найвища середня температура на поверхні ґрунту спостерігається в липні, коли середня температура становить 220°C . Заморозки на поверхні ґрунту закінчуються пізніше навесні і починаються раніше восени, ніж заморозки в повітрі.

Таблиця 2.5 – Середньомісячні і середньорічна температури ґрунту

Місяці	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	Сер. за рік
Темп., С	-4,0	-3,1	1,2	8,0	16,2	20,0	22,1	18,7	16,2	8,0	1,2	-2	8,5

Тепла тривала зима, вологе і тепле літо, достатня сума позитивних температур, висока вологість повітря, достатня кількість опадів сприяють

виращуванню на території Стрийського району сільськогосподарських культур. Однак, малосніжні зими з північно-західними вітрами та частими відлигами приводять до вимерзання посівів, а зливові дощі у весняно-літній період – до їх вимокання.

Лісистість полезахисних смуг у районі становить 0,01%, тоді як за стандартами оптимальна лісистість для лісостепу становить від 1,6 до 3,2%. Ці показники є недостатніми для захисту сільськогосподарських земель. Полезахисне лісорозведення важливе не лише для захисту від негативних природних явищ, але й для покращення мікроклімату та позитивного впливу на ріст і розвиток сільськогосподарських культур. Посадка дерев також має позитивний вплив на навколишнє середовище. Підвищена відносна вологість повітря зменшує транспірацію, тому пестициди, які потрапляють у ґрунт, з меншою ймовірністю поширюються з ґрунтовими водами.

Екологічна стійкість ландшафту зростає з розвитком сільського господарства та зменшенням площі оброблюваних земель. Вплив складу земельних угідь, який залежить від інтенсивності сільськогосподарського обробітку, освоєння та землекористування, на екологічну стійкість території можна оцінити за допомогою коефіцієнта екологічної стабільності території. Коефіцієнт екологічної стабільності території розраховується за формулою [19]:

$$K_{ек.ст.} = \frac{\sum K_i \times S_i}{\sum S_i} \times K_p,$$

(2.1)

де K_i – коефіцієнт екологічної стабільності угідь i -го виду;

S_i – площа угідь i -го виду;

K_p – коефіцієнт морфологічної стабільності рельєфу.

Шкала градації значень коефіцієнта екологічної стабільності території наведена в додатку А.

Розрахунок коефіцієнта екологічної стійкості проводимо в табл. 2.6.

Таблиця 2.6 – Розрахунок екологічної стійкості

Угіддя	Коефіцієнти		Площа угіддя, S_i	$\sum K_i S_i K_p$
	K_i	K_p		
1	2	3	4	5
Забудована територія і дороги	0,0	0,0	6042,01	0
Рілля	0,25	0,7	22521,14	3941,2
Лісосмуги	0,38	1,0	149,48	56,80
Сади, чагарники	0,43	1,0	1093,03	470,0
Городи	0,5	0,7	175,26	61,341
Сінокоси	0,62	1,0	7089,51	4395,49
Пасовища	0,68	1,0	9592,66	6523,01
Стави і болота природоохоронного призначення	0,79	1,0	779,71	615,97
Ліси	1,0	1,0	3379,25	3379,25
Всього	-	-	50822,05	19443,07
Коефіцієнт екологічної стійкості	-	-	-	0,38

Станом на 1 січня 2019 року коефіцієнт екологічної стабільності для території Стрийського району Львова становить 0,38, що свідчить про нестабільний стан території.

Коефіцієнт антропогенного навантаження допомагає визначити, наскільки значним є вплив людської діяльності на стан довкілля, особливо на земельні ресурси. Він визначається за формулою [19]:

$$K_{a.n.} = \frac{\sum SB}{\sum S}, \quad (2.2)$$

де S – площа земель з відповідним рівнем антропогенного навантаження;

B – ступінь антропогенного навантаження (вимірюють за 5-ти бальною шкалою)(додаток Б).

Одержавши значення коефіцієнта антропогенного навантаження, яке становить $K_{a.n.} = 4,5$, можемо зробити висновок, що антропогенне навантаження на територію Стрийського району Львівської області значне.

2.3. Аналіз використання земель Стрийського району

На сучасному етапі суспільно-економічного розвитку земельні ресурси використовуються дуже інтенсивно і виконують кілька важливих функцій. Серед них: функції територіального базису, природного ресурсу та основного засобу виробництва. Використання та призначення земельних ресурсів залежить від сфери діяльності. У промисловості, транспорті та будівництві використання фокусується на фізичному розмірі земельної ділянки, наявності інфраструктури, транспортному та географічному розташуванні, оскільки вона слугує просторовою базою. Однак у сільському та лісовому господарстві земельні ресурси мають особливе значення як основний засіб виробництва та праці.

Екологічні та економічні втрати від ерозії ґрунтів перевищують 9 мільярдів гривень на рік. Забруднення ґрунтів промисловими викидами (наприклад, важкими металами, кислотними дощами) та використання хімікатів у сільському господарстві завдало значної екологічної шкоди земельним ресурсам.

Об'єктом дослідження вибраний Стрийський район. Територія об'єкту знаходиться в лісостеповій зоні Західно-Української провінції та Передкарпатті, його площа – 3854.0 км², що становить 3,25% території Львівської області та 0,1% території України. Територія району розташована у трьох природних районах: Опілля, Дрогобицьке та Стрийсько-Жидачівське передгір'я.

Стрийський район розташований у південній частині Львівщини і межує на півночі з Львівським районом, північному сході – з Івано-Франківським районом (Івано-Франківської області), сході – з Калуським районом (Івано-Франківської області), півдні – з Хустським районом (Закарпатської області), південному заході – з Мукачівським районом (Закарпатської області) та Самбірським районом, заході – Дрогобицьким районом.

Кожна земельна ділянка, незалежно від форми власності чи користування, має певне цільове призначення. Цільове призначення земельної ділянки визначається дозволеним використанням земельної ділянки фізичними та юридичними особами, визначеним законом та встановленим відповідними органами влади.

У зв'язку з різноманітністю цілей використання земельних ділянок, що входять до кожної категорії земель, виникла необхідність встановити вид цільового призначення для кожної категорії земель на рівні нормативно-правових актів. У зв'язку з цим 24 квітня 1998 року Державний комітет України по земельних ресурсах затвердив Закон "Про категорії земель України". Він містить перелік видів цільового призначення земельних ділянок кожної категорії (рис. 2.1).

Рис.2.1. Види цільового використання землі.

Цільове призначення не можна вважати "природною властивістю" землі. Це пов'язано з тим, що його встановлення є, перш за все, добровільним актом держави, спрямованим на реалізацію всього потенціалу землі та

ресурсів території, що належать державі. Водночас, цільове призначення земель повинно ґрунтуватися на їх здатності задовольняти потреби суспільства, такі як основні фонди для сільськогосподарського та лісогосподарського виробництва, площі для житлового та промислового будівництва, транспортна інфраструктура. Також слід враховувати важливі екологічні функції землі як носія навколишнього середовища, ландшафту та біорізноманіття формаційної основи [26].

Цільове призначення земельних ділянок, які надаються громадянам та юридичним особам у власність або постійне користування, визначено в Державному законі "Про право власності на земельну ділянку та право постійного користування земельною ділянкою". Для цього у формі зазначеного державного акту передбачена графа "Цільове призначення (використання) земельної ділянки", яка затверджена Постановою Кабінету Міністрів України № 449 від 2 квітня 2002 року "Про затвердження форми державного акту на право власності на земельну ділянку та на право постійного користування земельною ділянкою". Цільове призначення орендованої земельної ділянки зазначається в договорі оренди: відповідно до статті 14 Закону України "Про оренду землі" № 161-XIV від 6 жовтня 1998 року, істотними умовами договору оренди землі, які підлягають обов'язковому зазначенню в договорі, є цільове призначення, умови використання та збереження якості землі [16].

Необхідність використання земельної ділянки за цільовим призначенням зазначена у відповідному розділі Державного закону про право власності або постійного користування земельною ділянкою. Натомість, було б краще пов'язати процедуру встановлення або зміни цільового призначення з якісними характеристиками земельної ділянки. Це дозволило б уникнути поширеного переведення земель з однієї категорії в іншу без обґрунтування, що призводить до погіршення якісних характеристик земель. Крім того, стаття 26 Закону України "Про охорону земель" прямо вказує, що основою для поділу земель на категорії є зонування земель, як процедура групування

земель за природними характеристиками. Відповідно до статті 19 Земельного кодексу України, до земель України належать усі землі в межах її території, в тому числі землі, зайняті островами та водними об'єктами, які класифікуються за їх основним цільовим призначенням. Класифікація земель в Україні має особливий правовий режим. Землі України поділяються на дев'ять категорій:

- а) землі сільськогосподарського призначення;
- б) землі житлової та громадської забудови;
- в) землі природно-заповідного та іншого природоохоронного призначення;
- г) землі оздоровчого призначення;
- г) землі рекреаційного призначення;
- д) землі історико-культурного призначення;
- є) землі лісогосподарського призначення;
- є) землі водного фонду;
- ж) землі промисловості, транспорту, зв'язку, енергетики, оборони та іншого призначення.

Окремо зазначено, що кожна земельна ділянка в межах кожного поділу, не передана у власність або користування громадянам чи юридичним особам, може перебувати у запасі [37].

Крім того, досвід функціонування системи паювання земель в умовах даного правового режиму показує, що, незважаючи на багаторічний законодавчий досвід, логічно послідовної та цілісної системи так і не було розроблено. Це свідчить про принципову неможливість створення узгодженої моделі для цього виду правового регулювання. Для прикладу, варто звернути увагу на такі внутрішні протиріччя в системі розмежування земель. Формулювання статті 19 Закону про землю декларує, що розмежування земель здійснюється на основі критеріїв цільового призначення, але це не завжди так. Дійсно, в багатьох випадках земельні

ділянки класифікуються в певні категорії не за цільовим призначенням, а, наприклад, за об'єктом використання [26].

Земельні фонди Стрийського повіту також поділяються за цільовим призначенням на основі категорії земель. До складу земель району входять усі вищезазначені категорії, при цьому значну частку становлять землі сільськогосподарського призначення та лісові землі (їх частки наведені в таблиці 2.7, станом на 2019 рік).

Таблиця 2.7 – Структура використання земель за категоріями Стрийського району Львівської області

№ п/п	Категорії земель	Площа, га	Питома вага, %
1.	Землі сільськогосподарського призначення	33361,8	47,77
2.	Землі житлової та громадської забудови	718,6	1,03
3.	Землі природно-заповідного та іншого природоохоронного призначення	948,1	1,36
4.	Землі оздоровчого призначення	59,8	0,09
5.	Землі рекреаційного призначення	32,7	0,05
6.	Землі історико-культурного призначення	11,5	0,02
7.	Землі лісгосподарського призначення	19421,7	27,81
8.	Землі водного фонду	1424,5	2,47
9.	Землі промисловості, транспорту, зв'язку, енергетики, оборони та іншого призначення	13557,3	19,4
Разом		69836,0	100,00

Аналіз наведеної вище таблиці показує, що сільськогосподарські землі (44,77%) та лісові землі (27,81%) займають значну площу, але загальний

розподіл земельного фонду в районі показано на рисунку 2.2.

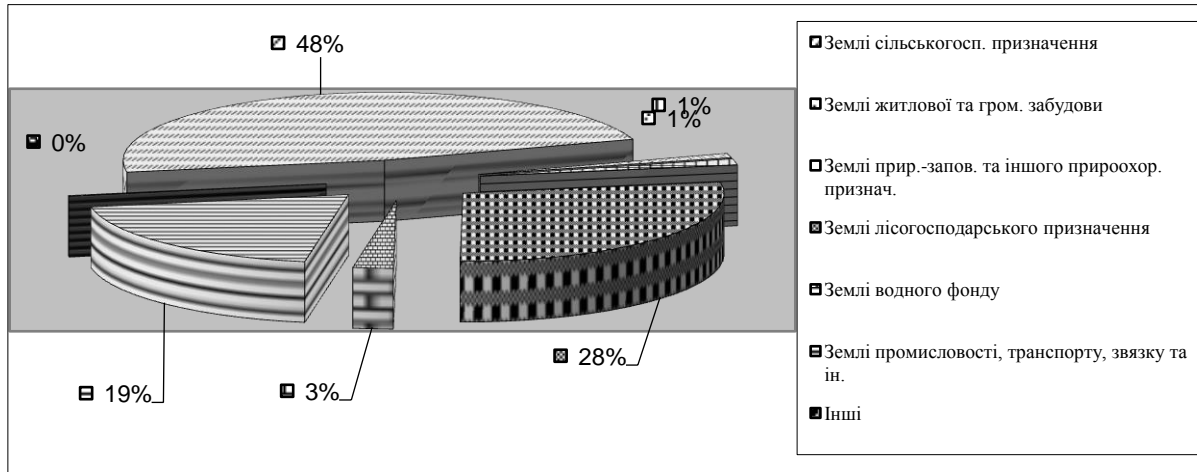

Рис. 2.2. Розподіл земель Стрийського району за категоріями земель.

Постійним недоліком чинних класифікацій земель є їхня "відкритість". Це пов'язано з назвою дев'ятої, останньої категорії земель - "землі промисловості, транспорту, зв'язку, енергетики, оборони та іншого призначення". Таке формулювання на практиці надає органам державної влади та місцевого самоврядування широкий простір для "творчості" при прийнятті рішення про встановлення або зміну цільового призначення земельної ділянки. Водночас, якщо цільове призначення земельних ділянок сформульовано неправильно, ефективний державний контроль за використанням та охороною земель буде неможливим. Це пов'язано з тим, що зазвичай дуже важко або неможливо знайти розумні правила землекористування, які б відповідали цілям цільового призначення в рамках існуючої нормативно-правової бази.

Важливо також відзначити принципову різницю між поняттями "категорія земель" або "основне цільове призначення земельної ділянки" та "мета цільового призначення земельної ділянки". Перші два поняття є ширшими, оскільки різні земельні ділянки однієї категорії можуть мати дуже різне цільове призначення.

Наприклад, категорія земель сільськогосподарського призначення включає землі для ведення товарного сільськогосподарського виробництва, землі для ведення фермерського господарства, землі для ведення особистого

селянського господарства, землі для ведення підсобного господарства, землі для ведення колективного або індивідуального садівництва, землі для сінокосіння та випасання худоби, землі для науково-дослідних і навчальних цілей, землі для сільськогосподарської землі для ведення сільського господарства, землі для поширення передового досвіду та інші. Кожне з цих призначень характеризується власним законодавством і широко варіюється навіть у межах однієї категорії земель [16].

Визначення належності земельної ділянки до певної категорії земель. На сьогодні цільове призначення земельної ділянки (а отже, її належність до певної категорії) залежить від фактичної ситуації (наприклад, наявність на ділянці лісів чи водних об'єктів), даних земельного кадастру, які можуть суперечити існуючій фактичній ситуації, землевпорядної та містобудівної документації, документації із землеустрою (проектів землеустрою щодо відведення земельних ділянок), визначається на практиці за даними статистичної звітності кількома способами, які можуть призвести до різних результатів [26].

3. ЕКОЛОГО-ЕКОНОМІЧНА ЕФЕКТИВНІСТЬ ЗАХОДІВ ЩОДО ОРГАНІЗАЦІЇ ТЕРИТОРІЙ ГОСПОДАРСТВА

3.1. Встановлення складу та співвідношення угідь

Основною метою є організація інтенсифікованих земельних угідь і сівозмін та виявлення резервів для підвищення ефективності використання земельних ресурсів з урахуванням екологічних інтересів землевласників і землекористувачів при суворому дотриманні екологічних вимог сталого землекористування.

Суть агроландшафтного підходу до розміщення земельних угідь і сівозмін полягає в тому, що кожен масив має оптимальну межу інтенсивного, супутнього і консервативного використання, яка є природною для природного ландшафту.

Тому в процесі внутрішньогосподарського землеустрою слід вивчити існуючу конфігурацію і намітити плани щодо поліпшення цієї конфігурації.

Склад, площа і розміщення сільськогосподарських угідь господарства повинні забезпечувати необхідні територіальні умови для інтенсивного використання земель у виробничій діяльності.

Склад сільськогосподарських угідь фермерського господарства повинен враховувати

- передбачувану спеціалізацію виробничої діяльності;
- фактичний стан земель, щільність техногенного забруднення, морфологічні та генетичні особливості ґрунтового покриву, механічний склад, вміст гумусу та поживних речовин, агрофізичні та фізико-хімічні характеристики ґрунтів.

- Інтенсивність переходу забруднюючих речовин з ґрунту в рослинність, потенціал застосування ефективних та економічно доцільних заходів, спрямованих на зменшення антропогенного забруднення сільськогосподарської продукції.

Склад сільськогосподарських угідь визначається, з одного боку, наявністю змитих земель або земель на схилах понад 5°, що підлягають консервації (рекультивації), та земель на схилах понад 7°, що підлягають виведенню з сільськогосподарського виробництва), а з іншого - площею кормових угідь, необхідних для забезпечення тваринництва зеленими та грубими кормами.

При визначенні складу угідь враховуються потреби в землях для внутрішньогосподарських і технічних доріг та інших елементів інженерної інфраструктури, обмеження та обтяження у використанні земель, природоохоронні заходи тощо.

Аналіз фактичної структури земельних угідь "українських" фермерських господарств показує, що площа ріллі є значною - 64,7%.

Проектом передбачається розвиток зернових культур та буряків, а також молочного скотарства як виробничого напрямку господарства, а в існуючих господарських будівлях (фермі) буде розміщено загалом 530 голів худоби, в тому числі: 282 голови великої рогатої худоби, 86 молодняка старше одного року та 162 молодняка до одного року. Корми для великої рогатої худоби забезпечуються за рахунок кормових сівозмін та існуючих кормових угідь. Тому необхідно розрахувати потребу в кормах для ВРХ (Таблиця 3.1).

.Таблиця 3.1 – Розрахунок потреб кормів для тваринництва

Корми	Корови 282 гол.		Мол. старше 1 р. 86 голів		Мол. до 1 р. 162 гол		Всього кормів, ц
	ц	всього, ц	ц	всього, ц	ц	всього, ц	
Концентровані	7,1	2002,2	3,4	292,4	3,6	583,2	2877,9
в.т.ч. зернобобові	2,6	733,2	1,5	129,0	1,3	210,6	1072,8
Соковиті - всього	-		-		-		
в т.ч. кукурудза на сил.	21,6	6091,2	4,3	369,8	2,2	356,4	6817,4
Однорічні трави силос	19,2	5414,4	3,8	326,8	1,9	307,8	6049,0
Кормові коренеплоди	19,2	5414,4	3,8	326,8	1,9	307,8	6049
Зелені -всього	-		-		-		
в. т. ч.	7,4	2086,8	4,4	378,4	2,2	356,4	2821,8

однорічні трави							
-----------------	--	--	--	--	--	--	--

Продовж. табл. 3.1

багаторічні трави з/к	11,2	3158,4	6,7	576,2	3,4	550,8	4285,4
кукурудза на з/м	7,4	2086,8	4,4	378,4	2,2	356,4	2821,6
пасовище	48,4	13648,2	29,0	2494	15,0	2430	18572,8
Грубі-всього	-		-		-		
в т.ч. багаторічні трави на сіно	8,1	2284,2	4,9	421,4	3,2	518,4	3224
сінокоси	15,0	4230	9,0	774	6,9	1117,8	6121,8

На основі розрахованих потреб у кормах та очікуваної врожайності було розраховано площу під кормовими культурами (Табл. 3.2).

Таблиця 3.2 – Розрахунок площі під кормові культури

Культура	Потреба для кормів, ц	Урожайність, ц/га	Площа, га
Зернові	2877,9	32	89,8
Горох	1072,8	20	53,6
Кукурудза на силос	6817,4	200	34,1
Однорічні трави на силос	6049	150	40,3
Кормові коренеплоди	6049	350	17,3
Однорічні трави на з.к.	2821,8	150	18,8
Багаторічні трави на з.к.	4585,4	230	19,9
Кукурудза на з/к	2821,6	200	14,1
Пасовища	18572,8	180	103,2
Багаторічні трави сіно	3224	46	70,1
Сінокоси	6121,8	31	197,5

З таблиці видно, що для забезпечення наявного поголів'я худоби кормами необхідно 300,7 га кормових угідь (103,2 га пасовищ і 197,5 га сіножатей). Таким чином, худоба буде добре забезпечена кормами.

Новий склад і пропорції земельних угідь на території ферми були встановлені і наведені в Табл. 3.3.

Таблиця 3.3 – Перспективна структура посівних площ

№ п/п	С/г культура	Площа, га		Всього	
		під товарними культурами	під фуражними культурами	га	%
1	2	3	4	5	6
1.	Озима пшениця	77,9	21,3	99,2	19,8
2.	Ярий ячмінь		68,5	68,5	13,7
4.	Цукрові буряки	53,0		53,0	10,6
5.	Картопля	12,7		12,7	2,6
6.	Вика		53,6	53,6	10,7

7.	Кукурудза на силос		34,1	34,1	6,8
----	--------------------	--	------	------	-----

Продовж. табл. 3.3

1	2	3	4	5	6
8.	Однорічні трави силос		40,3	40,3	8,1
9.	Кормові коренеплоди		17,3	17,3	3,4
11.	Багаторічні трави на зелений корм		19,9	19,9	3,8
12.	Кукурудза на зелений корм		14,1	14,1	2,8
13.	Багаторічні трави сіно		70,1	70,1	14,0
	Всього	143,6	358,0	501,6	100

Як видно з таблиці, перспективна структура посівних площ - це переважно зернові та цукровий буряк, що відповідає виробничій орієнтації господарства.

Для оцінки ефективності землекористування фермерські господарства розробляють плани сівозмін. Його розробка базується на типах і підтипах землекористування. Еколого-ландшафтне землеустрій характеризується зіставленням ділянок агроландшафтів за підтипами землекористування з елементами територіальної організації (сівозміни, травостої, сіножаті, поля, робочі ділянки тощо) і визначенням на цій основі способів використання та охорони земель.

3.2. Організація системи сівозмін

Організація сівозміни є одним з найважливіших елементів проектів землеустрою сільськогосподарських підприємств. Його основним завданням є створення оптимальних умов для організації польових робіт, продуктивного використання сільськогосподарської техніки та впровадження ефективних систем землеробства. При проектуванні сівозміни враховуються природно-кліматичні та економічні умови землі, регіону та господарства. Основний принцип управління сівозмінами полягає в тому, що окремі елементи управління сівозмінами тісно взаємопов'язані та взаємозалежні, і що ці питання вирішуються комплексно.

Як правило, планування території сівозміни сільськогосподарського підприємства складається з розташування полів, польових доріг, захисних лісових насаджень, польових стайень та джерел водопостачання. Вирішення

цих завдань залежить від конкретних природних та економічних умов господарства, а також типу і виду сівозміни.

При розміщенні сівозмін необхідно вирішити два основних питання: місце розташування сівозміни та мережа доріг на полі.

Поле сівозміни - це більш-менш рівна частина площі сівозміни для вирощування однієї культури (або двох чи трьох культур, залежно від обставин), модифікована відповідно до ряду виробничих процесів, таких як оранка, посів, догляд за рослинами та збирання врожаю, прийнятих для реалізації комбінованого виробничого процесу. Поля розміщені з урахуванням якості ґрунту, рельєфу місцевості, мережі доріг, водних шляхів та меліорованих земель, а також складу земельного масиву.

Для оцінки ефективності землекористування господарства розробляють плани сівозмін на основі типів і підтипів землекористування. Еколого-ландшафтне землеустрій характеризується зіставленням агроландшафтних угруповань за підтипами землекористування з елементами територіальної організації (сівозміни, пасовища, перелоги, поля, робочі ділянки тощо) і визначенням на цій основі методів використання та охорони земель.

Функція стабілізації ландшафту, як відомо, посилюється системою землеробства та її основною ланкою - сівозміною. Сівозміна повинна відповідати наступним вимогам:

- 1) виробляти нетоварну рослинну масу, здатну компенсувати втрату органічної речовини з ґрунту;
- 2) складатися з культур з регенераційними характеристиками рослин, які можна поєднувати з технологічними прийомами для покращення фізичних властивостей ґрунту;
- 3) максимально насичені азотфіксуючими рослинами;
- 4) загалом формують конкурентоспроможну систему землеробства.

Такі сівозміни допомагають зменшити дозування мінеральних добрив, а органічні добрива можна використовувати для сприяння відтворенню органічної речовини в ґрунті та підвищення його родючості. При цьому

середньо-стабільні сівозміни слугують матрицею для формування ґрунтозахисних систем землеробства і є основною ланкою місцевої екосистеми та ландшафту.

При створенні науково обґрунтованої системи сівозмін були враховані біологічні особливості кожної культури та перспективи розвитку господарства.

Науково обґрунтовані сівозміни сприяють відновленню та ефективному використанню поживних речовин у ґрунті, запобіганню ерозії та поширенню бур'янів, хвороби і шкідників сільськогосподарських культур.

Території ріллі фермерського господарства «Україна» яка займає площею 501,6 га проектом передбачено впровадження двох сівозмін.

Поблизу господарського двору та основних масивів існуючих кормових угідь кормову 5-ти пільну сівозміну площею 77,7 га із середнім розміром поля 15,5 га і з таким чергуванням культур:

- 1) багаторічні трави на сіно;
- 2) однорічні трави на зелений корм;
- 3) кукурудза на зелений корм;
- 4) кормові коренеплоди;
- 5) ярий ячмінь з підсівом багаторічних трав.

На решті площі ріллі 423,9 га, враховуючи спеціалізацію господарства та розміщення масивів земель запроектовано польову 8-ми пільну сівозміну з середнім розміром поля 53,0 га і таким чергуванням культур:

- 1) багаторічні трави на сіно;
- 2) озима пшениця;
- 3) зернобобові;
- 4) багаторічні трави на зел. корм 19,9 + кукурудза на силос 33,1;
- 5) однорічні трави силос 40,3+ картопля 12,7;
- 6) озима пшениця;
- 7) цукровий буряк;
- 8) ярий ячмінь з підсівом багаторічних трав.

В рамках заходів з підвищення культури землеробства особливого значення набуває впровадження та освоєння економічно обґрунтованих сівозмін з раціональною структурою посівних площ. Структура посівних площ господарства розроблена на основі науково обґрунтованої системи сівозмін з урахуванням планової структури та проектного рішення.

Розміщення сільськогосподарських культур та їх структура в господарстві "Україна" наведена в таблиці 3.4.

Таблиця 3.4 – Розміщення сільськогосподарських культур у сівозмінах

№ п/п	С/г культура	Проект на площа	У т. ч. у сівозмінах		Всього в сівозміні	Відхилення
			польова	прифермська		
1	Озима пшениця	99,2	106,0	-	106,0	-6,8
2	Ярий ячмінь	68,5	53,0	15,5	68,5	0
3	Цукрові буряки	53,0	53,0	-	53,0	0
4	Картопля	12,7	12,7	-	12,7	0
5.	Вика	53,6	53,0	-	53,0	+0,6
6.	Кукурудза на силос	34,1	33,1	-	33,1	+1,0
7	Однорічні трави силос	40,3	40,3	-	40,3	0
8	Кормові коренеплоди	17,3	-	15,7	15,7	+1,6
9	Одн. трави на зелений корм	18,8	-	15,5	15,5	+3,3
10	Багат. трави на зелений корм	19,9	19,9	-	19,9	0
11	Кукурудза на зелений корм	14,1	-	15,5	15,5	-1,4
12	Багаторічні трави сіно	70,1	52,9	15,5	68,4	+1,7
	Всього	501,6	423,9	77,7	501,6	0

З таблиці видно, що найбільшу питому вагу в структурі посівних площ займають зернові, багаторічні трави і цукровий буряк.

Впровадження передбаченої проектом структури посівних площ і чітке дотримання порядку чергування культур в сівозмінах в комплексі з агротехнічними заходами приведуть до значного підвищення урожайності.

Сівозміна – головна ланка системи землеробства і господарства, на основі яких розробляються програми удобрення полів, захисту рослин,

насіниництва, обробітку ґрунтів, визначають комплекс необхідних машин, затрати грошових, матеріальних і трудових ресурсів, із сівозмінами пов'язані системи лісосмуг, протиерозійних заходів, доріг. Їх організація пов'язана з кормовим виробництвом.

Правильна сівозміна – це основа раціонального землекористування. Вона сприяє підвищенню ефективності використання землі, сільської техніки, трудових і грошово-матеріальних ресурсів.

Змістом упорядкування території сівозмін є:

- проектування системи полів і робочих ділянок;
- розміщення польових доріг;
- розміщення захисних лісонасаджень;
- розміщення лінійних гідротехнічних споруд;
- розміщення польових станів і джерел водопостачання.

В умовах нових земельних відносин, обороту земельних ділянок власників земельних часток (паїв) при проектуванні полів сівозмін і робочих ділянок повинна бути забезпечена стабільність конфігурації і площі полів та робочих ділянок відповідно до періоду ротації.

Для економічної оцінки сівозмін недостатньо порівнювати окремі культури між собою, а потрібно оцінити різні структури посівів і вибрати найкращі комбінації культур. Для фермерів, які вирощують зернові культури, важливо визначити оптимальне співвідношення зернових і незернових або чистих культур. Якщо ви спеціалізуєтесь на технічних культурах, слід встановити співвідношення між цими культурами, з одного боку, і зерновими або кормовими культурами, з іншого. У господарствах, що спеціалізуються на тваринництві, спочатку слід визначити загальну площу кормових культур, їх склад і можливість спеціалізації в сівозмінах. Важливою економічною вимогою сівозміни є розміщення культур таким чином, щоб максимально ефективно використовувати землю, техніку та робочу силу. Сільськогосподарські культури повинні бути розміщені на достатньо великій

площі, щоб забезпечити ефективне використання тракторів і сільськогосподарської техніки. [32].

Повне освоєння науково-обґрунтованих сівозмін разом з дотриманням прогресивних технологій вирощування сільськогосподарських культур є важливими передумовами високої ефективності рільництва. У процесі проектування поля слід враховувати виробничі вимоги щодо розмірів сторін, форми та рівності ділянки, рівномірності ґрунтового покриття та вологості, розмірів та співвідношення сторін, рельєфу, відносного розташування до існуючих доріг, лісосмуг, населених пунктів, ферм і т.д.

Розмір і форму поля визначають, виходячи з вимог агрономічно правильного і продуктивного виконання механічних операцій, з урахуванням місцевих умов і площі поля.

Форма поля значною мірою визначається співвідношенням сторін поля, обсягом робіт, які необхідно виконати, а також розташуванням внутрішньо польових доріг і лісосмуг. Оптимальним вважається співвідношення сторін поля від 1:2 до 1:4.

При плануванні ділянок однією з вимог є те, щоб вони були однакового розміру. Ділянки однакового розміру корисні для планування вирощування та обліку продукції. Це гарантує, що площа посіву культур є постійною, що польові та транспортні операції є однаковими, і що загальне виробництво окремих культур на полі сівозміни є майже постійним. При проектуванні ділянок необхідно зберігати цілісність існуючих масивів і уникати малих діаметрів до поля. У складних умовах планування полів повинно допускати відхилення $\pm 10\%$ і більше від середнього розміру поля. Там, де орні землі розділені канавами або дорогами, допускається відхилення від середнього розміру поля на 10-15%. Ділянки характеризуються збалансованістю.

Таблиця 3.5 – Характеристика полів за рівновеликістю

№ поля	Площа поля, га	Середній розмір поля, га	Відхилення (+), (-)	
			га	%
1	2	3	4	5
Кормова сівозміна				
I	15,6	15,5	+0,1	+0,1
II	15,5		0	0
III	15,5		0	0
IV	15,5		0	0
V	15,6		+0,1	+0,1
Польова сівозміна				
I	47,1	53,0	-5,9	-11,1
II	55,2		+2,2	+4,7
III	46,9		-6,1	-13,0
IV	52,4		-0,6	-1,4
V	55,3		+2,3	+4,3
VI	53,0		0	0
VII	54,5		+1,5	+2,8
VIII	59,5		+6,5	+12,3

В даній таблиці, наведено максимальне відхилення від середнього розміру поля - 13 % спостерігається у третьому полі польової сівозміни та в восьмому + 12,3 %. Відхилення від середнього розміру сівозміни пояснюється недопустимістю подрібнення цілісних масивів контурів та значною дрібноконтуруністю.

Всі ділянки сівозміни добре з'єднані між собою існуючими та запланованими дорогами, а також з виробничими центрами та населеними пунктами через існуючі магістральні дороги.

Межі полів, де це можливо, проходять вздовж існуючих каналів, доріг та інших об'єктів. На розташування полів у сівозміні впливає рельєф місцевості. Характеристики ґрунтового покриву тісно пов'язані з рельєфом, включаючи

повітряний, водний і тепловий режим, структуру і родючість ґрунту, а також стік поверхневих вод, ерозію ґрунту і продуктивність тракторів.

Оскільки оброблювані землі знаходяться на схилах 0-3°, проект передбачає польову сівозміну.

Там, де окремі ділянки ріллі відрізняються за якістю (родючістю) та агрономічними характеристиками, ґрунтовий покрив має значний вплив на розташування полів. Однією з основних вимог агротехніки є проведення польових робіт в агрономічно оптимальні строки. Наші ділянки сівозміни спроектовані таким чином, щоб склад і якість родючого шару ґрунту, умови зволоження і втрати вологи були однорідними, а крутизна схилу - однаковою.

ВИСНОВОК

Землевпорядкування територіальної організації фермерського господарства сприяє на вирішення деяких питань щодо раціонального розміщення, використання та охорони земель, що знаходяться в приватної і державної власності, складання проєктів за умовами оренди підприємства та користування.

В дипломній роботі ми розглянули такі питання, як: 1) Теоретичні основи організації сільськогосподарський земель; 2) Характеристика об'єкта, в розділі було розкрито: загальну відомість про фермерське господарство, природні умови та аналіз використання земель в Стрийському районі; 3) Еколого-економічна ефективність заходів щодо організації території господарства який включає в себе: встановлення складу співвідношення угідь, організація системи сівозмін. Також ми розглянули питання які стосуються: 4) охорони навколишнього середовища та 5) охорона праці та захист населення.

Об'єктом, дипломного проєктування ми обрали: Фермерське господарство «Україна», яке знаходиться на території Миколаївської міської територіальної громади Стрийського району Львівської області.

Основною проблемою землеустрою в рамках господарства є розробка проєктів, що визначають характер і послідовність майбутнього землекористування. При розробці проєкту створюються необхідні організаційно-територіальні основи для ефективного використання землі, підвищення культури землеробства, ефективного використання сільськогосподарської техніки, раціональної організації праці та виробництва.

Матеріали землеустрою в межах господарства є техніко-економічною основою для розробки проєктів планування та забудови населених пунктів, меліорації земель, будівництва доріг і водного господарства, проєктів захисних смуг.

Розробка проектного рішення починається з аналізу господарської діяльності агропідприємства, з метою вивчення того, наскільки існуючі виробничі місця, спеціалізація та концентрація відповідають природно-економічним особливостям кожного господарства, вимогам до їх загальної зростання виробництва та підвищення прибутковості.

Проект організації території фермерського господарства наведений на прикладі Миколаївської міської територіальної громади, Стрийського району.

Проаналізувавши розподіл земельного фонду господарства, у дипломній роботі була подана пропозиції щодо еколого-економічної організації використання земель, тобто раціональної організації та розміщення сільськогосподарських угідь.

У роботі передбачено восьмипільну сівозміну на 423,9 га при середній площі поля 53,0 га та п'ятипільну кормову сівозміну на середній площі поля 77,7 га на середній площі поля 15,5 га.

Чергувати культури в сівозміні з урахуванням виробничого напрямку проектування господарства. У розробленій дипломній роботі, проведено організацію сівозміни, розглянуто проблему проектування поля та робочої зони.